

De Geschiedenis van Westzaan opnieuw beschreven

Deel 6

Oostzeehandel

In de jaren na 1528 komt echter een nieuwe tak van bedrijvigheid op, de zeescheepvaart op de Oostzee. Schippers trekken door de Sont bij Kopenhagen. Zweden, de Baltische Staten en Danzig zijn hun reisdoel. Voor de eeuwwisseling was graan een schaars en duur goed. Nu neemt de aanvoer vanuit de Oostzeelanden al spoedig een hoge vlucht. De 'moeder – negotie'. Het is de waarderende bijnaam die de kooplieden aan de nieuwe handel geven. Hij zorgt ook voor nieuw leven in de binnenscheepvaart en in het ambacht. Niet snel gaat de opbloei aanvankelijk. Het aantal huizen in de Banne blijft de eerste tijd nog gelijk. Nog steeds blijkt het in 1543 moeilijk om Schepenen te vinden omdat 'seer luttel (weinig) personen binnen den voorsz. dorpe gegoedt ende gequalificeert zijn om Schepen (in de Schepenbank) te mogen wesen'. De regering van Karel V geeft de Banne verlot, geschikte Schepenen te kiezen, ook al zijn ze minder 'gegoedt'.

Na 1543 begint het aantal woningen echter snel te stijgen. In 1561 is het toegenomen tot 511, in 1569 zelfs tot 543. Aan het begin van de Tachtigjarige oorlog is het gebied redelijk welvarend. Een groot verschil met een eeuw eerder.

Nieuwe bedrijvigheid

Niet alleen op de Hogedijk in Zaandam wonen tegen het midden van de eeuw Oostzeeschippers. Ook aan de Westzaner Overtoom. Eén van hen is bij name bekend. Jan IJff. Hij vaart 'een schip wesende een klinckert, groot wesende omtrent hondert vijftigh lasten'. Deze schipper is 'met sijn schepe' met graan geladen 'van Danswijck (Danzig) ... gearriveert ende ghekomen voor de Zuydijck van Westzaanden, ghehaemt den Overtoom'.

Ook de Westzaanse schipper Cornelis Gerritsz vaart op Danzig. Het graan dat hij daar inkoopt, verhandelt hij bij terugkomst in Amsterdam en verder 'op Westzaanden ende Saerdam'. De Banne kent verder 'alderhande Neeringhen van Kooren – Kooperije, Bierstekerije, Zuijvel – Kooperije, laken – Kooperije ende dergelijcke, mitsgaders oock verscheijden Ambachten van Schoen – makers, Snijders, Kuijpers, Wevers, Scheeps – timmerluijden, Huijs – timmerluijden, oock Brouwers, Hellinghen...' Ook woont er in de jaren voor 'die Inlandtsche Oorloge binnen Westzaanden, een Zijde ende Fluwelen lakenkooper', die 'aldaar lange Jaren diversche Zijden ende Fluwelen,

Door Willem Tip

Beeld uit de autoloze tijd en Westzaan nog een kroeg rijk was!

Camelotten ende dierghelijcke Laeckenen, van Antwerpen koopende' weer aan de inwoners van de Banne en omstreken verkoopt 'met groote menigte ende Neeringe'.

Een uitgebreid geschrift uit 1603 noemt al deze vormen van handel en ambacht op. Het is zorgvuldig opgetekend uit de herinnering van niet minder dan 17 oude lieden, allemaal ouder dan 75 jaar en in Westzaan 'ghewonnen ende gheboren'. De opsomming is intussen nodig geworden. Sommige Amsterdamse regenten zien de bedrijvigheid in de Banne als onregelde wildgroei. De onrust van de Tachtigjarige oorlog zou die hebben mogelijk gemaakt. Handel en ambacht horen toe aan de stad, menen zij. Hun streven, niet nieuw overigens, blijft voorlopig vruchteloos. De Banne Westzaan maakt eenvoudig gebruik van de mogelijkheden en vrijheden die ze van oudsher heeft.

De Nieuwe Leer

In 1517 maakt Maarten Luther zijn 95 stellingen tegen de aflaathandel bekend. Hij wil ermee een discussie op gang brengen over misstanden die hij ziet binnen de katholieke kerk.

De katholieke leer is in deze jaren voor de gewone leek zeer eenvoudig geworden. Op de zonde dient straf te volgen. De kerk kan echter kwijtschelding verzorgen, 'aflaat'. Wie tijdig aan de kerkelijke sacramenten zoals de doop en de mis deelneemt, heeft niets te vrezen. Heel eenvoudig is het verkrijgen van aflaten in Duitsland. Daar is een gift in de kerkenkas voldoende. Een kwitantie levert het bewijs. Met het geloof hebben de aflaatbewijzen niets meer te maken. De oproep van Luther vindt dadelijk veel weerklank. Men wil terug naar de kern van het geloof en

houdt de gebruiken rond de sacramenten zorgvuldig tegen het licht. Niet het deelnemen aan de gewijde handelingen verschaft immers de kwijtschelding. Dat doet alleen het geloof zelf. De sacramenten kunnen wel het geloof ondersteunen. Ze scheppen een innerlijke, mystieke band met Christus die ze heeft ingesteld en met de gemeente. Van de vijf sacramenten die de katholieke kerk erkent, handhaaft Luther er uiteindelijk drie, doop, avondmaal en boete. De latere hervormers Calvijn en Zwingli erkennen alleen de sacramenten die in het evangelie zelf zijn ingesteld. De doop en het avondmaal. De boete blijft niettemin een vast onderdeel in hun kerkdiensten.

Sommige rondreizende predikers gaan aanmerkelijk verder. Zij verwerpen ook de kinderdoop. De doop heeft alleen zin als die bewust en in geloof wordt ondergaan. Hun duidelijke prediking slaat aan. Niet weinigen laten zich door hen opnieuw dopen.

De Hervorming in de Banne Westzaan

Nadat Luther zijn stellingen heeft aangeslagen duurt het geen tien jaar voor de Hervorming ook in Holland bekend wordt. In 1525 wordt de Woerdense priester Johannes Pistorius (Jan de Bakker) in Den Haag ter dood gebracht wegens 'lutherij'. In de twee voorafgaande jaren heeft hij huisbijeenkomsten, 'konventikels', geleid. Daarin is de nieuwe leer over de sacramenten verkondigd. Tegelijk met hem zit ook een burger uit Leiden (wellicht de boekverkoper Jan Sievertsz) gevangen. Hij behoudt het leven maar wordt ver-

bannen. In Krommeniedijk vindt hij een toevlucht. De kapelaan Cornelis Pieters verleent hem onderdak. De kapelaan heeft zelf ook hervormingsgezinde denkbeelden. Vanaf dit moment begint de hervorming in de Banne Westzaan. Samen met Cornelis Pieters organiseert de Leidse burger konventikels in Krommeniedijk, Westzaan en Oost – Zaandam. De kapelaan gaat er voor. Zijn woorden vinden meer en meer weerklank.

In 1529 roept de pastoor van Wormer hem echter ter verantwoording. Hij waarschuwt voor de gevolgen. Daarna wordt het ineens stil in Krommeniedijk. De Leidse burger verblijft nog ongeveer een half jaar bij geestverwanten in Westzaan en Oostzaan. Daarna vertrekt hij uit de Banne. De kiem voor een verdere verbreiding van de Hervorming is echter gelegd.

Doperse prediking

Het zijn de rondreizende Doperse predikers die het werk voortzetten. In 1530 komt vanuit Straatsburg Melchior Hoffmann aan in Amsterdam. Hij gaat veel verder dan Luther en predikt onder andere het opnieuw dopen van volwassenen, de profetie en de spoedige komst van het Duizendjarige Rijk. In dat godsrijk is het kwaad beteugeld en hebben de gelovigen duizend jaar lang de heerschappij. Zijn woorden lokken al spoedig plakkaten van de regering uit. In de handelsstad Amsterdam worden die echter niet scherp opgevolgd. Zolang de openbare orde niet in het geding is, stellen de regenten zich gematigd op.

In 1533 neemt Jan Matthijsz uit Haarlem de leiding van de 'Melchiorieten' over. Hij benoemt twaalf 'apostelen' om de Doperse leer verder te verbreiden. De voormalige priester Jan Joosten vertrekt vanuit Amsterdam als zendeling naar de Zaanstreek. Hij vindt onmiddellijk een groot gehoor. De prediking van Cornelis Pieters is nog niet vergeten. Zijn bijeenkomsten trekken veel belangstellenden, zowel uit Westzaan als uit Krommeniedijk. Tot het begin van 1534 doopt hij in de Banne niet minder dan tweehonderd personen. Dat is tien procent van de plaatselijke bevolking, een getal dat ook de overheid in beweging brengt. Jan Joosten wordt gevangen gezet en op 10 februari 1534 in Den Haag ter dood gebracht. Plaatselijke leiders nemen nu in Westzaan de prediking over: Cornelis Gerritsz, Klaas Klaasz, Adriaan Klaasz, Pieter Jansz, Klaas Sijbrandsz.